



Ronald Prud'homme van Reine, **Moordenaars van Jan de Witt. De zwartste bladzijde van de Gouden Eeuw** (Utrecht, Amsterdam: De Arbeiderspers, 2013, 230 pp., ISBN 978 90 295 8741 9).

De moord op de gebroeders De Witt, op 20 augustus 1672, is een van de meest tot de verbeelding sprekende gebeurtenissen uit de vaderlandse geschiedenis. Merkwaaardig genoeg wordt die gebeurtenis uitsluitend behandeld in de marge van ander werk: als sluitstuk van een biografie, of in het voorbijgaan in geschiedenissen van de periode. Alleen al om die reden is het goed dat dit boek geschreven werd: nu staan alle bekende feiten over deze 'zwarte bladzijde' op een rijtje bij elkaar. De auteur heeft uitvoerig onderzoek gedaan naar de gang van zaken en vooral naar de achtergronden en mogelijke motieven van degenen die er direct bij betrokken waren. Naast bekende hoofdrolspelers als Willem Tichelaer, die Cornelis de Witt ervan beschuldigde een moordaanslag op de Prins te beramen, en Willem III zelf die steeds als kwade genius op de achtergrond werd gezien, zijn nu prominente rollen weggelegd voor de getalenteerde maar onevenwichtige vlootvoogd Cornelis Tromp en diens familie, en voor de Haagse zilversmid Hendrick Verhoeff.

De hoofdrol van de familie Tromp heeft Prud'homme van Reine, auteur van diverse werken over de Nederlandse marine in de zeventiende eeuw en biograaf van Piet Hein, Michiel de Ruyter en vader en zoon Maerten en Cornelis Tromp, op het spoor gezet van dit verhaal. In zijn biografie van de Trompen had hij de betrokkenheid van Cornelis bij de bloedige gebeurtenissen van augustus 1672 al uit de doeken gedaan; nu is het tot op de bodem uitgezocht.

Uit dit boek wordt duidelijk dat in Den Haag een aantal partijen rondliep die het goed zou uitkomen als Johan de Witt er niet meer zou zijn. Cornelis Tromp meende dat zijn loopbaan door De Witt geknakt was. Verhoeff staat model voor een aanzienlijke groep Haagse burgers die opgehitst was door verhitte pamfletten en andere uitingen in het publieke domein waarin De Witt verantwoordelijk gehouden werd voor alles wat er mis was in de Republiek en hij met de dood werd bedreigd. Willem III liet zich op dergelijke taal nooit betrapten, maar bood bescherming aan een drietal jongelui die in juli een aanslag op het leven van De Witt hadden gepleegd. De stadhouder werd ook daags voor de moord gesignaleerd bij een heimelijke vergadering met precies de lieden uit zijn omgeving die op de fatale dag zelf de leiding leken te hebben over de volksbeweging

vanuit een vlak bij de Gevangenpoort gelegen etablissement. Later bezorgde hij mensen als Verhoeff en Tichelaar jaargelden en ambten.

Het beeld van de politieke onderwereld in Den Haag dat oprijst uit dit boek, kan niemand vrolijk stemmen. De meeste personages die bij naam in dit boek voorkomen, werden vroeg of laat in hun leven betrappt op geweldpleging, corruptie of gewoon incompetentie. Het zijn geen verheffende karakters. Maar daarin schuilt tegelijkertijd een zwakte van dit boek. De contrasten tussen de 'good guys' (gebroeders De Witt) en de 'bad guys' worden door Prud'homme van Reine scherp getekend. Niemand die betrokken is bij een volksgericht kan aanspraak maken op een vlekkeloos karakter. Maar de hele aanpak van het boek suggereert dat het een kwestie van persoonlijkheden was, en ontnemt daardoor het zicht op de structurele aspecten van de moord. Die waren er toch ook. Immers, het politieke systeem van de Republiek beschikte nauwelijks over mechanismen om de volkswoede te kanaliseren. Terwijl uit recent onderzoek de reikwijdte van de publieke opinievorming meer en meer duidelijk is geworden, konden burgers met hun opvattingen in perioden van crisis nauwelijks uit de voeten. Ze hadden netjes een petitie kunnen indienen, zoals zo vaak gebeurde, maar iedereen wist dat die vervolgens wekenlang in een commissie zou verdwijnen. Bij acute kwesties was dat geen oplossing. Ook bestond er geen vooruitzicht dat de aangeklaagde politici bij de volgende verkiezingen uit het zadel gewipt konden worden. Daar kwam bij, dat de machtsbasis van de raadpensionaris zeer slecht omschreven was en grotendeels berustte op persoonlijke relaties die moeiteloos als corrupt konden worden afgeschilderd in de pamfletten die in dit jaar bij tientallen verschenen. Omdat oproeren desondanks zeldzaam waren in de Republiek, maakte De Witt zelf zich ook nog eens buitengewoon kwetsbaar door zonder enige bescherming over straat te gaan. De moordaanslag van een maand tevoren had hem niet van gedachten doen veranderen.

Verandert dit boek ons beeld van de moord? In detail zeker, en dat maakt het de moeite waard. Het is bovendien een spannend verhaal, zelfs voor wie de afloop al kent. Op hoofdlijnen kunnen we echter vaststellen dat de toedracht bekend was. Dat de Haagse schutterij, dus middenklasse, de fatale schoten loste en klappen uitdeelde, en niet het 'grauw', was al eerder vastgesteld. Een 'smoking gun' die Willem III als actief complotteur tegen het leven van zijn grote tegenstrever toont, heeft ook Prud'homme van Reine niet gevonden. Willems beloning van de daders was omvangrijk en stelselmatig en toont dus andermaal zijn goedkeuring voor hun optreden. Maar dat hij daar achter stond was ook al langer bekend. Het meest verrassende is misschien nog wel de mate waarin de gebroeders De Witt zelf, bijna tot op het laatste moment, ongewis waren van het gevaar dat ze liepen. Dat toont opnieuw aan hoezeer de moord op de gebroeders De Witt buiten de context viel van de normale politieke praktijken van de zeventiende-eeuwse Republiek.